

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye'nin Sanayi ve Elektrifikasyon Yolculugu: Atatürk Döneminde Elektrik ve Enerji Politikaları

AUTHORS: Sadiye Tutsak,Fatih Nacar

PAGES: 23-34

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3723212>

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye'nin Sanayi ve Elektrifikasyon Yolculuğu: Atatürk Döneminde Elektrik ve Enerji Politikaları¹

The Industrial and Electrification Journey of Turkey: Electricity and Energy Policies During the Atatürk Period

Sadiye Tutsak* Fatih Nacar**

Makale Bilgisi

Alındı: 12.02.2024
Düzeltildi: 12.05.2024
Kabul Edildi: 14.06.2024
Yayımlandı: 30.06.2024

Öz

Cumhuriyet idaresi hemen her konuda ileri görüşlü bir yönetim göstermiş ve bu politikaların meyvelerini almıştır. Günümüzde dahi bu politikaların etkisi görülmektedir. Bu dönemde pek çok hidroelektrik santral ve fosil yakıtlarla çalıştırılan elektrik fabrikalarıyla elektrifikasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Türkiye'nin sanayi ve elektrifikasyon yolculuğu da bu dönemde kurulan başarılı çalışmalar sayesinde ilerlemiş ve ivme kazanmıştır. Atatürk Dönemi kurulan kuruluşlarla, kurumsal alt yapılar hazırlanmış, planlı bir enerji politikasının temelleri atılmıştır. Çalışmamızda Atatürk Dönemi sanayi, enerji ve iktisat politikalarının enerji sektörüne ve özellikle elektrifikasyona etkileri incelenmiştir. Araştırmamızda basılı eserlerden, tez ve makalelerden, devlet arşivlerinden, TBMM Arşivi'nden ve Resmi Gazeteden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Elektrik, , Enerji, Elektrifikasyon

Abstract

The Republican administration showed a visionary management in almost every issue and got the results of these policies. The impact of these policies even can be seen today. During this period, electrification efforts accelerated with many hydroelectric power plants and electricity factories powered by fossil fuels. Turkey's industrial and electrification journey has also progressed and gained momentum thanks to the successful works carried out in this period. Institutional infrastructures were prepared by the institutions established during the Period of Atatürk and pre-planned energy policies were established. In our study, during the Period of Atatürk the impacts of industrial, energy and economic policies on the energy sector and especially on electrification are studied. Our research utilized published materials, dissertations and articles, national archives, the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) archives, and the Official Journal.

Keywords: Atatürk Period, Electricity, Energy, Electrification

¹ Bu çalışma hazırlanmakta olan Cumhuriyet Döneminde Elektrik Üretimi ve Şehirlerin Elektrik Enerjisine Kavuşma Süreci (1923-1960) isimli tezden üretilmiştir.

* Prof. Dr. Sadiye Tutsak, Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih ABD, Uşak, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2247-1316.

** Doktora Öğrencisi, Fatih Nacar, (Sorumlu Yazar) Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD, Uşak, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8677-4482.

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, elektriğin kullanımı Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı topraklarında da yavaş yavaş gündeme gelmeye başlamıştı. Büyük ölçüde Avrupalı seyyahların ve Osmanlı bürokratlarının gözlemleriyle bilinen bu dönemde, elektriğin hayatın farklı alanlarında kullanımı için çalışmalar yapılmıştır. II. Abdülhamid döneminde elektrik kullanımına başlanmasıyla birlikte, özellikle büyük şehirlerdeki aydınlatma sistemleri ve bazı özel tesislerde elektrik enerjisinin kullanımı artmıştı (Küçük, 2013, s.167). II. Abdülhamit döneminde, Şam, Beyrut, İzmir, Selanik gibi şehirlerin elektrik altyapısının oluşturulması için imtiyazlar verilmiştir. Ayrıca Yıldız ve Dolmabahçe Sarayları yolundaki fenerlerin gaz yerine elektrikle aydınlatılması da Padişah tarafından onaylanmıştır (Erol, 2007, s.64).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden elektrikle ilgili büyük bir miras alamamıştır. En büyük santral İstanbul'da Silahtarağa Elektrik Santrali olmakla beraber, Tarsus'ta, Uşak, İzmir, Adapazarı ve Mersin'de elektrik üretilmiştir (Yurtoğlu, 2018, s.230). Mustafa Kemal Paşa, vizyon sahibi bir lider olarak enerji konusunda da milli bir mücadeleyi imkânlar çok sınırlıyken başlatmıştır (Özyurt, 1981:128).

1.1 Cumhuriyet İradesinin Vizyonerliği

Osmanlı'nın son dönemdeki Batı etkisi Cumhuriyet Dönemine de yansımıştır (Lewis, 2015:45). Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin modernleşme sürecinde yönünü Batı'ya çevirmiştir (Berkes, 1973:65). Bütün bu siyasi hamlelerinin yanında taklitçilikle sınırlı bir Batı anlayışına da karşı çıkmıştır (Çaycı, 1998:1116). Enerji, madenler, elektrik ve ekonomi gibi stratejik alanlarda büyük bir vizyon sergilemiştir. Cumhuriyet İdaresi döneminde, bu alanlarda yapılan politika ve uygulamalar, Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir rol oynamış ve gelecek nesillere ilham veren bir miras bırakmıştır. Cumhuriyet İdaresi, enerji alanında öncü adımlar atmıştır. Ülkenin hidroelektrik, termal ve diğer enerji kaynaklarını keşfetmek ve kullanmak için büyük çaba harcanmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin enerji bağımsızlığını sağlamak ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla devletçilik politikasına geçilmiştir (Saylam, 2020:243). Enerji politikaları, sadece bugünkü ihtiyaçları değil, gelecek nesillerin de enerji gereksinimlerini göz önünde bulundurarak şekillendirilmiştir.

Madenler konusunda, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Cumhuriyet İdaresi, ülkenin stratejik maden kaynaklarını millileştirmek ve etkin bir şekilde kullanmak için çaba göstermiştir. Madenlerin devlet kontrolü altına alınması (Polatoğlu, 2019:471) ve özel sektörün denetlenmesiyle, ulusal ekonomiye daha fazla katma değer sağlaması hedeflenmiştir. Aynı zamanda, madencilik sektöründe teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesi ve çevresel etkilerin minimize edilmesi için önlemler alınmıştır.

Atatürk dönemi ileri görüşlülüğün önemli bir yansıması da iletişim alanında olmuştur. O dönem telgraf en önemli bir iletişim aracı olmuştur. Telgrafın elektrik enerjisiyle de doğrudan bir bağı vardır. Sinyallerin iletilmesi için gerekli enerji elektrik sayesinde mümkün olmuştur. Zaten Osmanlı devletine de elektrik ilk telgraf sayesinde gelmiştir (Ergin ve Gülsoy, 2016:148). Telgraf ve telefon umurunun tenkisine dair kanun lâyihası hakkında o dönem milletvekilleri uzun uzadıya konuşmalar yapmıştır. Adı geçen kanunun 11. Maddesinde telgraf için lazım olan elektrik yollarının ve nakillerinin geçişinden mevkillerin belirlenmesinden, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü yetkilendirilmiştir (TBMM, Meclis Tutanakları, 21 Ocak 1924: 273).

Elektrik alanında, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki yönetim, ülkenin elektrifikasyonunu hızlandırmak ve modern bir altyapı oluşturmak için önemli adımlar atmıştır. Elektrik üretim tesislerinin kurulması ve elektrik iletim ağlarının genişletilmesiyle, Türkiye'nin kırsal bölgeleri de dâhil olmak üzere herkesin elektriğe erişiminin sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Bu hem ekonomik kalkınmayı destekledi hem de yaşam kalitesini artırmıştır.

Ekonomik konularda, Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi, Türkiye'yi çağdaş bir ekonomiye dönüştürme hedefiyle hareket etmiştir. Tarım reformları, sanayileşme politikaları, ticaretin ve altyapı yatırımlarının desteklenmesi gibi çeşitli alanlarda önemli adımlar atılmıştır. Böylece, ülke ekonomisi güçlendirilerek, ulusal refahın artması ve insanların yaşam kalitesinin yükselmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yılları, geniş kapsamlı kalkınma hamlelerine öncülük etmiş. Millî Mücadele Dönemi'nde, ülkenin ölüm kalım mücadelesi verdiği sırada bile, yurtdışındaki tarihi eserlerin ülkeye getirilmesi için çabalanan çalışmalar, Anadolu Medeniyetleri Müzesinin 1921 yılında Ankara'da kurulması, 1922 yılında Antalya'da müze kurulması gibi girişimler, bu dönemin vizyonunu yansıtan önemli adımlar olmuştur (Yazıcı, N. (2021). "Atatürk Müzeleri").

2. Atatürk Dönemi Enerji Politikaları

Cumhuriyet'in ilanından 1940'lı yıllara kadar olan zaman dilimi, ülkenin sanayi sektörünün temelini oluşturan bir kuruluş sürecini oluşturmuştur. Bu evrede enerji tüketimi düşükken, iç talep de düşük seviyelerde kalmıştır. Bu nedenle, enerji talebini karşılamak için genellikle kömür, odun gibi doğal kaynaklar kullanılmıştır. Ancak zamanla, sanayi ve sosyal yaşamdaki gelişmelerin etkisiyle enerji ihtiyacı artmıştır. Dönemin yönetimi, iç talepteki bu artışı karşılamak amacıyla doğal kaynakları işletmeye açma çabalarını ve enerji ham maddelerinin ihraç edilerek sermaye oluşturulmasını destekleyen politikalara yönelmiştir (Çetinkaya, 2019:87).

Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde birçok ilçe ve il merkezinde elektrikle aydınlatma çalışmaları genişletilmiştir. Bu dönemde elektrikle aydınlatılan caddelerin ve sokakların bulunduğu bölgelerde yaşayanların toplam nüfusu, ilk on yıl içinde iki buçuk milyonu aşmasına rağmen bu sayı toplam nüfusun yaklaşık %15'ini oluşturmuştur (Işıkpınar, 1933:2). Cumhuriyet'in başlangıç yıllarında Türkiye'de elektrik üretimi sadece İstanbul, İzmir, Adapazarı ve Mersin gibi şehirlerde gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen yıllık elektrik üretimi ise yaklaşık 5 kilovat saattir (Yurtoğlu, 2018:230). %15'lik oranın bir şehirdeki belirli bölgeleri temsil ettiğini belirtmek gerekir. Bu oran, örneğin, bir şehirdeki elli metrelik bir cadde veya sokak aydınlandığında bütün ilin nüfusu dikkate alınarak ifade edilmiştir.

Cumhuriyet rejiminin başlangıcında, enerji ihtiyacını karşılamak adına elektrifikasyon çalışmaları önemli bir rol oynamıştır. Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep ve Adana gibi kilit şehirlerde, elektrikleme sürecini hızlandırmak amacıyla özel imtiyazlar verilmiş ve bu şehirlerde elektrik şirketleri kurulmuştur. 1926'da Adana Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 19.39.15.), 1926'da Konya Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 20.59.5.), Urfa Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 3.25.16.) ardından 1928'de kurulan Ankara Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 30.61.10.), ardından ve 1931'de Malatya Elektrik TAŞ (BCA, 30.18.1.1 / 18.15.2.) gibi kuruluşlar, elektrik altyapısının oluşturulmasında öncü bir rol üstlenmiştir (Erol, 2007:72-74).

1930'lu yıllarda, dış ülkelerden gelen sermayenin özel elektrik imtiyazlarını devletin satın almasıyla kamulaştırma süreci başlamıştır. 1938-1944 döneminde, İstanbul, Balıkesir, Adana, Ankara, Mersin, Bursa, Tekirdağ, Gaziantep, İzmir, Edirne, Antalya, Malatya ve Trabzon gibi önemli şehirlerdeki elektrik işletmeleri, çıkarılan kanunlarla kamulaştırılarak devlet kontrolüne alınmıştır. Bu kamulaştırmaların ardından, belediyelere kendi mahallelerinde elektrikle ilgili işletme kurma ve yürütme yetkisi verilmiştir (Yurtoğlu, 2018:231).

Bu süreç, Cumhuriyet Dönemi'nin enerji politikalarının evrimini yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda ülkenin modernleşme çabalarının bir parçasını oluşturmuştur. Elektrifikasyon, sadece enerji arzını artırmakla kalmayıp aynı zamanda şehirlerin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına da katkı sağlamıştır.

3. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikalarının Enerji Sektörüne Yansımaları

Millî Mücadele Dönemi'ndeki yönetim öncelikle askeri konulara odaklanmış olsa da, savaşın sona ermesiyle birlikte hükümet, mücadeleyi ekonominin çeşitli alanlarına taşımak üzere kararlı bir adım atmıştır. Bu aşamadan itibaren, öncelik ekonomiye verilmiş ve 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde "Misak-ı Millî" parolası temel alınarak "Misak-ı İktisadi" kavramı benimsenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın vurguladığı gibi, askeri başarıların ekonomik başarılarla taçlandırılmazsa, kazanılan zaferin etkisi kısa sürede azalabilir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006:107). Bu nedenle ekonomik kalkınma, Cumhuriyet'in öncelikli gündem maddesi olmuştur (Özdemir ve Yüksel, 2006:1).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar arasında enerjiye özel bir önem verilmiş, yerli işletmelere destek sağlanması, yerli mühendis ve teknik personelin yetiştirilmesi, enerji ihtiyacının mümkün olduğunca yerli kaynaklardan karşılanması gibi stratejiler belirlenmiştir. Enerji, ekonominin temel taşlarından biri olarak öne çıkmıştır (Öz, 2020:28-29). Bu dönemde enerji tüketimi düşük seviyede kalmış ve iç talep de sınırlı olmuştur. Ancak zamanla sanayi ve sosyal yaşamdaki gelişmeler, enerji talebinin artmasına neden olmuştur. Bu artan talep, iç piyasanın kullanım fazlalığına odaklanan enerji ham maddelerinin ihraç edilerek sermaye oluşturulmasına yönelik bir politikayı beraberinde getirmiştir (Çetinkaya, 2019:87). Kongre'ye katılan Saadettin Bey (Aydın demiryolu müdür yardımcısı) yanında getirdiği bir elektrik dinamosuyla sunum yapmış ve elektrik enerjisine dikkat çekmiştir (Özkan, 2020:40).

Bu dönemde gerçekleştirilen kalkınma projeleri arasında Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikaları, çimento ve un fabrikaları, kumaş fabrikaları, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, Ankara Çubuk Barajı gibi sanayi yatırımları enerji talebini artırmış ve doğal olarak enerji üretimini de tetiklemiştir. Ülkedeki enerji ihtiyacının büyük bir kısmı kömürden karşılanmaktaydı ve enerji politikaları bu doğal kaynağa odaklanmıştır. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan yerli madenci yetiştirme kararı, 1924'te Zonguldak'ta açılan Yüksek Maden ve Sanayi Okulu gibi adımlarla desteklenmiştir. Ancak maden aramalarında teknik eleman eksikliği ve finans sorunları gibi zorluklarla karşılaşmıştır (Öz, 2020:29). Bu zorlukların üstesinden gelmek amacıyla, 19 Nisan 1925'te kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, sadece finansal destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda doğrudan kuruluşları yönetme görevini üstlenmiştir. Banka, Feshane Yünlü Dokuma, Bakırköy Pamuklu Dokuma, Beykoz Deri ve Kundura, Hereke Yünlü ve İpekli Dokuma gibi önemli işletmeleri devralmış ve yönetmiştir. Ancak 1932'de bazı işletmelerdeki tasfiye zorunluluğu, kredilendirme konularındaki eksiklikler gibi sebeplerle kapatılmıştır. Kapatılan bankanın işletmeleri, Devlet Ofisi ve Sümerbank aracılığıyla devam ettirilmiş (Erdal, Atatürk Ansiklopedisi:2), bankacılık faaliyetleri ise Sanayi Kredi Bankasına devredilmiştir (Semiz ve Toplu, 2019:33).

Cumhuriyet Dönemi enerji politikaları açısından, günümüzde de hâlâ etkin olan enerji kaynaklarından biri olan petrol önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemdeki petrol politikalarının temelini atan önemli bir belge, Osmanlı döneminde II. Abdülhamid zamanında yürürlüğe giren Maden Nizamnamesi'dir (Gökmen, 2007:972). Nizamname, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1925 yılına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Ancak 1925'te yapılan değişikliklerle yeni bir yasa ortaya konulmuş ve nizamnamede çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu önemli

değişikliklerden biri, maden ve enerji sektörlerinde Türk vatandaşlarının daha etkin bir rol oynamasını teşvik etmek amacıyla sermaye dağılımına yönelik olmuştur. Yapılan düzenleme ile birlikte, enerji ve maden sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin sermayesinin en az %51'inin Türk vatandaşlarına ait olması şartı getirilmiştir (Terzi, 2021:144). Bu önemli madde, Mustafa Kemal Paşa'nın enerji ve maden konularındaki bakış açısını yansıtarak yerli kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve ülkenin ekonomik bağımsızlığının güçlendirilmesi hedefine yönelik stratejik bir adımı temsil etmiştir.

4. Atatürk Dönemi Elektrik Üretimi ve Tüketimi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye genelinde yıllık elektrik üretimi oldukça sınırlı kalmıştır. Elektrik imtiyazlarına sahip olan Tarsus, Adapazarı ve İstanbul gibi şehirlerde elektrik üretimi yapılmıştır. Cumhuriyet yönetimi, elektrik üretimi ve kullanımını teşvik etmek amacıyla önceki imtiyazları sürdürmüş, yeni teşvik ve imtiyazlar da sağlamıştır. Bu dönemde Ankara, Adana, Bursa, Balıkesir, Mersin, Tekirdağ, Gaziantep, Edirne, Konya gibi şehirler, şirketlerin kurulması ve elektrik üretim faaliyetlerine geçilmesiyle elektrik kullanımına başlayan iller arasında olmuştur.

Cumhuriyetin ilan edildiği yıl ülkede yıllık 42 Gigavat² elektrik üretimi gerçekleşmiştir (Öz, 2020:31). Bu dönemin enerji talebinin karşılanması için atılan adımların bir sonucu olarak görülebilir. Yeni şirket kuruluşları ve teşvik politikaları, enerji sektöründeki büyümeyi destekleyerek ülke genelinde elektrik üretimini artırmıştır. Başka bir deyişle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de kişi başına yıllık elektrik üretimi 5 kilovat saatin biraz üzerinde kalmıştır (Yurtoğlu, 2018:230). Bu miktar, günümüze yakın bir araştırmaya göre 2011 yılında Türkiye'de iki çocuklu dört kişilik bir ailenin yıllık ortalama elektrik tüketimine eşdeğerdir. 2011 TEİAŞ araştırmasına göre bu aile tipinin yıllık elektrik tüketimi 3036 kilovat saati (Dört Kişilik Ailenin Elektrik Tüketimi Araştırması, 2021). Bu karşılaştırma enerji tüketimindeki büyük artışı ve teknolojik gelişmelerin etkilerini vurgulamaktadır zira Cumhuriyet Dönemi'ndeki elektrik üretimi günümüz standartlarına kıyasla daha düşük seviyelerde kalmıştır.

İlerleyen ilk on yıl içinde birçok ilçe ve il merkezinde elektrikle aydınlatma projeleri hayata geçirilmiştir. Bu dönemde elektrikle aydınlatılan cadde ve sokakların bulunduğu yerlerin toplam nüfusu yaklaşık iki buçuk milyon kişiyi bulmuştu ki bu sayı ülkenin genel nüfusunun yaklaşık %15'ine denk gelmekteydi (Işıkpınar, 1933:2).

Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep ve Adana gibi büyük şehirlerin elektrik altyapısını geliştirmek için özel imtiyazlar verilmiştir. Ankara Elektrik TAŞ, Adana Elektrik TAŞ, Urfa Elektrik TAŞ, Konya Elektrik TAŞ, Malatya Elektrik TAŞ gibi şirketler kurularak elektrik üretimine başlanmıştır (Erol, 2007:72-74). Bu adımlar ülkedeki elektrikle aydınlatma çalışmalarının genişlemesine ve enerji altyapısının güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Elektrik kullanımı ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirlemede kritik bir ölçüt olarak kabul edile gelmiştir (Ağır ve Kar, 2013:19). Bu durum, sosyo-ekonomik analizler yapmak isteyenler için oldukça önemli veriler sağlamıştır. Elektrik tüketimi ve üretimi gibi istatistiksel bilgiler bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü, endüstriyel gelişim seviyesini ve yaşam standardını değerlendirmede kullanılmıştır. Ayrıca kurulu güç gibi faktörler de enerji altyapısının gücünü ve ülkenin enerji talebini karşılamak için ne kadar hazır olduğunu gösteren önemli göstergeler oluşturmuştur. Bu veriler, enerji politikalarını belirleme, kaynak yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini takip etme konularında karar alıcılara değerli bilgiler sunmuştur.

Tablo 1: Atatürk Döneminde Elektrik Tüketimi

Yıllar	Nüfus (x1000)	Net Tüketim (Gigavat)	Kişi Başına Tüketim (Kilovat)
1923	12360	41,3	3,3
1924	12620	41,3	3,3
1925	12885	41,9	3,3
1926	13155	60,6	4,6
1927	13562	63,4	4,7
1928	13851	81,4	5,9
1929	14146	88,9	6,3
1930	14448	96,7	6,7
1931	14756	106	7,2
1932	15071	117,5	7,8
1933	15392	136,2	8,8

² Elektrik Güç Birimi, elektrik akımının elektrik gerilimle çarpılması ile belirlenir kilovat'ın 1000 katı

1934	15721	157,7	10
1935	16046	199,6	12,4
1936	16350	206,8	12,6
1937	16631	257,7	15,5

Kaynak: Erol, 2007:182.

Yukarıdaki tabloya göre Cumhuriyet'in ilk on beş yılında nüfus yaklaşık olarak dört kat artmasına rağmen, kişi başına düşen elektrik tüketimi beş kat artış göstermiştir. Aynı dönemde toplam elektrik tüketimi ise yaklaşık olarak yedi kat artmıştır. Bu veriler, enerji kullanımındaki artışın nüfus artışından daha hızlı gerçekleştiğini ve kişi başına enerji tüketiminin arttığını göstermektedir. Bu durum, ülkenin sanayileşme ve modernleşme süreçlerindeki enerji talebinin önemli bir göstergesidir.

Tablo 2: Elektrik Üretiminde Yabancı Ülkeler ile Türkiye Karşılaştırması

Ülkeler	Üretim Kilovat Saat		Kişi Başına Düşen Elektrik (Kilovat Saat)	
	1923	1929	1923	1929
ABD	49.820	126.000	472	1050
Almanya	8.600	30.660	141	472
İngiltere	6.400	16.900	139	370
Fransa	5.410	15.000	147	365
Japonya	6.925	10.700	88	172
İtalya	3.400	10.800	83	260
Kanada	5.000	17.826	612	1819
İsviçre	2.700	5.520	700	1346
İsveç	2.144	4.850	364	795
Norveç	1.331	8.900	493	3170
Türkiye	445	978	3,5	6,9

Kaynak: Bahadır, 2020:145.

Tablodan anlaşılabacağı üzere, Türkiye'nin elektrik üretimi açısından diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ciddi bir geride kalma durumu söz konusudur. Üretim miktarı, tabloda yer alan diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük seviyededir. Ancak hükümetin gösterdiği irade sayesinde kişi başına düşen elektrik üretimini nüfus artışına oranla iki katına çıkarmayı başarmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin bu dönemdeki üretim artış hızı; Norveç, Almanya, Kanada gibi ülkelerle kıyaslandığında olumlu bir seyir izlemiştir. Ancak, ülkenin nicelik olarak düşük üretim kapasitesi, elektrik üretimine geç başlanması bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, ülkenin enerji altyapısının daha fazla geliştirilmesi ve enerji üretiminde daha etkin bir rol oynanması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Elektriklenme sürecinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli yatırımcıların ve teknik imkânların yeterli olmadığı durumlarda, Ankara'nın elektrik altyapısının kurulmasında etkin rol oynayan yabancı şirketlerle iş birliğine gidilmiştir (Karayaman, 2014:52-53). 1930 yılına gelindiğinde, ülke genelinde birçok belediye ve özel idare tarafından işletilen yetmiş bir santral bulunmaktaydı. Ayrıca yirmi altı santral şahıslar tarafından işletiliyordu ve toplam kurulu güç yetmiş sekiz gigavatsaat³ civarına ulaşmıştı (Öz, 2020:32). 1930'larda, Türkiye'de toplamda yetmiş bir elektrik santrali, belediyeler veya özel idareler tarafından işletiliyordu. Ayrıca yirmi altı santral özel şahıslar tarafından işletilmekteydi. Bu santrallerin toplam kurulu gücü yaklaşık yetmiş sekiz gigavatsaate ulaşmıştı. Bu santrallerin çeşitli enerji kaynakları kullanılarak elektrik ürettikleri görülmektedir. On üç santral buhar gücü ile elektrik üretmiştir. On üç santral su gücünü kullanarak elektrik üretmiştir (Çetinkaya, 2019:114). Altmış sekiz santral motor gücüyle elektrik üretmiştir. Üç santral ise odun gazını kullanarak elektrik üretmiştir. Bu bilgiler 1930'da Türkiye'deki elektrik üretimine dair çeşitli enerji kaynaklarının kullanıldığını ve enerji sektörünün çeşitliliğini yansıtmaktadır. 1936 yılı sonu 1937 yılı başında üç yüz kırk kasabadan yüz kırk beş tanesinde elektrik mevcut hale gelebilmiştir (Ulus Gazetesi, 10.02.1937).

Cumhuriyet idaresinin Atatürk Dönemi, HES (Hidro Elektrik Santral) çalışmalarının da hızlandığı bir zaman dilimi olmuştur. Küçük çaplı birçok HES kurulmuş ve elektrik üretimi gerçekleştirilmiştir. 1926 yılında Aksaray'da

³ Gigavatsaat: Elektrik güç birimi. Bin kilovatsaate denk gelir.

Melendis Çayı üzerinde HES kurulmuştur (BCA, 30.18.1.1 / 10.37.15.). Aynı yıl Homa un fabrikasında ve Dinar ilçesinde Dedeoğulları un fabrikası içinde de bir santral kurulmuştur. 1927 senesinde Susurluk ilçesinde ve Beykoz Deri Fabrikasında santral kurulmuştur (Özkan, 2020:47-64). 1928 senesinde Antalya Elektrik Türk Anonim Şirketi de bir santral kurmuş ve işletmiştir (BCA, 30.18.1.1 / 23.11.13.). Aynı yıl içinde Kayseri Bünyan'da da bir hidroelektrik santral yapılmıştır (BCA, 30.18.1.1 / 20.54.3.). 1929 yılında Konya'da hidroelektrik santral (BCA, 230.0.0.0 / 141.14.1.) ve Trabzon'da Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin kurduğu (BCA, 030.18.1.1 / 13.26.10.) Visera deresinde bir hidroelektrik santral de faaliyete geçmiştir (Küçükkuşurlu, 2007:114). Böylelikle her yıl birer ikiyeşer kurulan santraller sayesinde 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde sadece iki adet HES bulunurken 1938 yılına gelindiğinde faaliyete geçen HES sayısı kırk bir olmuştur (Özkan, 2020:47-64).

5. Atatürk Dönemi Enerji Politikaları ve Kurumlar

Türkiye'de enerji politikalarında önemli bir dönemeç olan bir değişiklik, 1471 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile 1930 yılında gerçekleşmiştir. Bu kanun kapsamında, elektrik işleri belediyelere devredilmiştir. Aynı zamanda, süresi dolan özel imtiyazlar da bu kanun doğrultusunda belediyelere geçmiştir (Resmî Gazete, 1471:14 Nisan 1930). Değişiklik, önceki dönemde özel sektör veya özel imtiyaz sahibi kuruluşlar tarafından işletilen elektrik işlerinin Mustafa Kemal Paşa Dönemi'nde yerel yönetimlere devredilmesini sağlamıştır. Durum, yerel yönetimlere enerji konusunda resmi bir sorumluluk yüklemiş ve ülke genelinde enerji yönetiminde merkezi bir düzenlemeyi temsil etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yapılan bu tür değişiklikler, Türkiye'nin modernleşme ve kalkınma sürecinde önemli adımların atıldığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bu tür reformlar, ülkenin sosyal, ekonomik ve idari yapısında köklü değişikliklere yol açmıştır. 1929'daki dünya ekonomik krizi, Türkiye'de de önemli etkiler yaratmış ve ülkeyi ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde Türkiye, ekonomisini kaldırmak ve krizle başa çıkmak amacıyla devletçilik politikasına yönelmiştir (Rodoplu, 1998:49-50). Devletçilik ilkesi gereği, birçok kurum ve kuruluş millileştirilmiş yani devlet kontrolüne alınmıştır.

Elektrik sektörü de bu dönemde etkilenmiş ve birçok elektrik şirketi millileştirilmiştir. Bu şirketler arasında İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi, Ankara Elektrik, Adana Elektrik T.A.Ş., İzmir Tramvay ve Elektrik T.A.Ş. gibi önemli şirketler bulunmaktadır (Erceyes, 2005:46). Millileştirme süreci, enerji sektörünü de içine alarak ülkenin enerji politikalarında devlet kontrolünü artırmış ve enerji kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde uygulanan devletçilik politikası, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi hedefleyen bir strateji olmuştur. Atatürk dönemindeki bu ekonomik politikalar, ülkenin kalkınma sürecine yön vermiş ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

1930'lu yıllarda Türkiye'de uygulanan devletçilik ilkesi çerçevesinde, ekonomik kalkınmayı hedefleyen planlar hazırlanmıştır. Planlardan ilki, 1934 yılında yürürlüğe konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'dır (Özbay ve Yılmaz Genç, Atatürk Ansiklopedisi). Plan, ülkenin sanayileşme sürecini hızlandırmak ve ekonomiyi güçlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, alt yapı hizmetlerine önemli yatırımlar yapmayı öngörmüş ve enerji sektörüne de büyük bir önem vermiştir. Elektriklenme, ulaşım, telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerine yapılan yatırımlar, ülkenin modernleşme sürecine katkıda bulunmuştur (Tünay, 1985:251). Bu plan çerçevesinde enerji kaynakları ve madenlerle ilgili kurumlar da tesis edilmiştir. Bunlar arasında özellikle enerji sektörünü ilgilendiren kuruluşlar şunlardır: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA), ülkenin maden potansiyelini araştıran, rezervlerini belirleyen ve arama faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE), Elektrik sektörü ile ilgili planlama, etüt ve projelendirme faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. Etibank Türkiye İş Bankası (Etibank), Türkiye'de enerji ve maden sektörlerinde faaliyet gösteren devlet kurumudur. Etibank, enerji ve maden kaynaklarına yönelik yatırımları gerçekleştirmiş ve bu alanlarda faaliyet göstermiştir.

Bahsi geçen kurumlar, enerji politikalarının belirlenmesi, enerji kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılması ve ülkenin enerji ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik stratejik planlamalara katkıda bulunmuşlardır (Öz, 2020:28-29). Dönemdeki planlamalar, Türkiye'nin enerji sektöründe altyapısını güçlendirmiş ve gelecek kalkınma projelerine temel oluşturmuştur. Bahsi geçen kuruluşlardan MTA, Türkiye'nin maden potansiyelini araştırmak, maden rezervlerini belirlemek ve ülkenin doğal kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmak amacıyla kurulmuştur. Kuruluş; maden arama, keşif ve rezerv belirleme çalışmalarını yürüterek enerji ve maden sektörlerinin gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Madenler, doğrudan ve dolaylı olarak enerji sektörü ile ilgili birçok alanda önemli bir rol oynamıştır. Bazı madenler doğrudan enerji kaynağı olarak kullanılmıştır. Örneğin: kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar enerji üretiminde yaygın olarak kullanılmıştır. Bazı madenler, özellikle kömür ve doğalgaz, elektrik enerjisi üretimi için kullanılmıştır. Termik santrallerde bu tür yakıtların yanmasıyla elektrik üretilmiştir. Madenler, enerji sektörünün yanı sıra çeşitli endüstriyel sektörlerde de kullanılmıştır. Örneğin, metallerin çıkarılması ve işlenmesi enerji yoğun süreçlerdir. MTA'nın kurulmasıyla birlikte, kömür ve petrol gibi enerji üretiminde önemli rol oynayan madenlere yönelik arama ve keşif çalışmaları hız kazanmıştır. Bu da Türkiye'nin enerji güvenliğini artırmış ve enerji kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanabilmesine olanak tanımıştır (Öz, 2020:41-42).

Elektrik İşleri Etüt İdaresi adından da anlaşılacağı gibi, elektrik sektörüyle ilgili planlama, etüt ve projelendirme faaliyetlerini yürüten bir kuruluştur. Elektrifikasyon sürecinde, enerji üretimi ve dağıtımı konusunda önemli görevlere sahip olmuştur (Resmî Gazete, 3036:24.6.1935). Ayrıca, söz konusu yasal değişiklikler sonrasında İller Bankası gibi kuruluşlarla iş birliği yaparak enerji projelerine katkı sağlamıştır. Elektrifikasyonun uzun süreçler gerektirdiği dönemlerde, bazı sanayi kuruluşları kendi ihtiyaçları olan elektriği üretmişlerdir. Örneğin, Uşak Şeker Fabrikası, Seka (Selüloz ve Kâğıt Endüstrisi), Karabük Demir Çelik Fabrikası gibi kuruluşlar kendi enerji üretim tesislerini kurarak elektrik ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu üretilen elektrik, genellikle fabrikaların faaliyetlerine destek olmanın yanı sıra, çevre yerleşim yerleri ve sokak aydınlatması gibi ihtiyaçlar için de kullanılmıştır (Özdemir, 2011:28).

Elektrik İşleri Etüt İdaresi, ülkenin enerji ihtiyaçlarını belirleme, elektrik üretim alternatiflerini değerlendirme ve enerji kaynaklarını keşfetme konularında önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu kapsamda, doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının tespiti konusunda çalışmalar yapmış ve bulunan kaynaklar ekonomik değer kaybettikçe ya da ekonomik bulunamadıkça bazı tesisleri kapatma kararı alınmıştır (Öz, 2020:41-42). Bu kararlar genellikle teçhizat eksikliği ve gerekli teknolojinin bulunmaması gibi sebeplere dayandırılmıştır.

Enerji üretimi, planlanması, yatırım yapılması ve işletilmesi aşamalarında iyi bir yönetim ve planlama her zaman büyük önem taşımıştır. Atatürk Dönemi'nde, enerji sektörüyle ilgili süreçleri tek elden ve bilimsel bir temelde yönetebilmek amacıyla Elektrik İşleri Etüt İdaresi gibi kuruluşlar yetkilendirilmiştir. Fizibilite çalışmaları, yatırımların sürdürülebilirliği için kritik bir öneme sahip olmuştur. Yatırımların maliyeti genellikle yüksek olduğu için, yapılan fizibilite çalışmaları ekonomik, teknik ve çevresel açıdan projenin gerçekleştirilebilirliğini değerlendirmede etkin olmuştur. Bu, hem kamu kaynaklarının etkili kullanımını hem de uzun vadeli başarıyı sağlamak için mühim bir etki sağlamıştır.

Etibank ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin enerji konularında önemli yatırımlar yapması, ülkenin enerji güvenliğini artırmış ve enerji kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanabilmesine olanak tanımıştır. Maden ocaklarındaki üretim ve iletim işlerinin Etibank bünyesine geçmesi (Resmî Gazete, 2805: 14.6.1935), enerji sektöründeki stratejik kararların merkezileşmesini sağlamış ve sektörün daha etkili bir şekilde yönetilmesine olanak tanımıştır. Bu tür kuruluşların enerji sektöründeki faaliyetleri; ülkenin enerji politikalarının oluşturulması, enerji kaynaklarının keşfi ve kullanımı konularında önemli bir rol oynamış ve planlama süreçlerini bilimsel temellere dayandırmıştır.

Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin enerji üretimi süreçlerindeki rolü, özellikle hidroelektrik santralleri gibi büyük enerji projelerinin planlama, tasarım ve uygulama aşamalarında önemli olmuştur. Hidroelektrik santrallerin barajların ve diğer tesislerin yer tespitinden başlayarak bütün süreçte yer alması, enerji üretiminin etkili bir şekilde planlanmasına ve uygulanmasına olanak tanımıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Türkiye'nin farklı bölgelerinde enerji üretimi potansiyelini değerlendirerek, hidroelektrik santral kurulması için uygun yerleri belirlemiştir. Böylece, yerel enerji ihtiyaçları ve kaynakları göz önüne alınarak planlama yapılmıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin katkılarıyla planlanan hidroelektrik santraller, sürdürülebilirlik ve verimlilik prensipleri doğrultusunda inşa edilmiştir. Bu, uzun vadeli enerji üretimi ve çevresel etkilerin minimumda tutulması açısından önemlidir. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin koordinasyonu, ülke genelindeki enerji sistemlerinin entegrasyonunu kolaylaştırmıştır. Farklı bölgelerdeki santrallerin birbirleriyle ve iletim hatlarıyla bağlantı kurabilmesi, enerjiyi daha etkin bir şekilde dağıtabilmeyi sağlamıştır. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin rolü, enerji sektöründeki işlemlerin kurumsal standartlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu da ülke genelinde benzer şartlarda ve standartlarda enerji üretimi ve dağıtımını mümkün kılmıştır. Özellikle Kuzeybatı Anadolu, Ege, Çukurova, Yeşilirmak ve Kızılırmak bölgelerinin enerji üretimi için belirlenmiş olması, enerji planlamasında bölgesel öncelikleri dikkate alarak kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanımıştır. Bu tür stratejik planlamalar, Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilir enerji politikalarını hayata geçirmek adına önemli bir adım olmuştur (Öz, 2020:45).

6. Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin sosyo-ekonomik dönüşümünde büyük bir vizyoner liderdir. Atatürk, modern Türkiye'nin temellerini atarken sanayileşme ve teknolojik gelişme için stratejik adımlar atmıştır. Bu çerçevede, Atatürk'ün döneminde elektrik ve enerji politikaları, ülkenin sanayileşme sürecinde oynadığı kritik rolle öne çıkmaktadır. Türkiye, savaş sonrası yıkımın etkileriyle uğraşırken Atatürk'ün liderliğinde Türkiye'de yeni kurulan Cumhuriyet rejimi, halkının refahını artırmak ve ülkeyi çağdaş bir devlete dönüştürmek için kararlı adımlar atmıştır. Bu kapsamda; enerji sektörü, sanayi ve tarımın gelişiminde kilit bir faktör olarak belirlenmiştir.

Atatürk'ün öncülüğünde, Türkiye'nin elektrifikasyon süreci hız kazanmış ve enerji altyapısına önemli yatırımlar yapılmıştır. 1934 senesinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın açıklanmasıyla birlikte, enerji sektörüne yönelik stratejik hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için projeler başlatılmıştır. Büyük ölçekli baraj ve hidroelektrik santrallerinin inşası, enerji üretim kapasitesini artırmak amacıyla atılan adımlardan biridir. Bu projeler sadece enerji üretimini artırmakla kalmamış, aynı zamanda sulama sistemleri ve tarımın modernizasyonu

için de temel altyapı oluşturmuştur. Bu dönemdeki enerji politikaları, sadece sanayiye desteklemekle kalmayıp tarım alanında da verimliliği artırmış ve ülkenin ekonomik çeşitliliğini güçlendirmiştir.

Atatürk'ün liderliğindeki bu dönemde; enerji politikalarının sadece ekonomik kalkınma için değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanlarda da etkileri olmuştur. Elektrik; kırsal bölgeleri aydınlatarak eğitim, sağlık ve iletişim hizmetlerine erişimi artırmış böylece toplumsal kalkınmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Atatürk Dönemi'ndeki enerji politikaları, Türkiye'nin modern bir devlet olarak sahip olduğu enerji altyapısının temelini atmıştır. Bu politikaların etkileri, günümüzde de hissedilmektedir. Türkiye'nin enerji sektöründeki başarıları ve sanayileşme süreci, Atatürk'ün vizyoner liderliği ve enerji politikalarının bir sonucudur. Bu bağlamda, Atatürk Dönemi, Türkiye'nin enerji ve sanayi alanındaki başarılarının temelini oluşturan kritik bir dönem olarak adlandırılır.

Cumhuriyet Dönemi enerji politikaları, ülkenin geniş kapsamlı kalkınma hedefleri doğrultusunda şekillenmiş hem ekonomik hem de sosyal alanlarda önemli değişimlere öncülük etmiştir. Sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin başlamasıyla birlikte enerji ihtiyacındaki artış, çeşitli politika değişikliklerini beraberinde getirmiştir.

Atatürk Dönemi ekonomi politikalarının enerji sektörüne etkisi, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla belirlenmiştir. Yerli işletmelere destek, yerli mühendis ve teknik personelin yetiştirilmesi gibi stratejiler, enerji sektöründeki yerli kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını amaçlamıştır. Bu süreç; enerji sektörünün sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik bir önem taşıdığını vurgulamıştır.

Sanayileşme hareketleri, enerji talebindeki artışa neden olmuş ve bu durum, kömür gibi doğal kaynaklara dayalı enerji politikalarının gelişmesine yol açmıştır. Yerli madenci yetiştirme kararı ve Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının kurulması, sektördeki zorlukların üstesinden gelmeye yönelik önemli adımlardır. Petrol, enerji politikalarında kilit bir konumda bulunmuş ve yerli sermayenin sektöre daha fazla uyumunu sağlayacak düzenlemelere gidilmiştir. Bu stratejik adımlar, enerji kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması ve ülkenin ekonomik bağımsızlığının güçlendirilmesi açısından önemli olmuştur.

Elektrifikasyon çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi'nin enerji politikalarının merkezinde yer almıştır. Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin elektrifikasyon ve sanayileşme yolculuğu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ele alınan enerji politikaları ve stratejik hamlelerle belirlenmiştir. Elektrik üretimi ve kullanımı, öncelikle büyük şehirlerde başlamış ve ardından ülke geneline yayılmıştır. Bu süreçteki önemli adımlardan biri, özel imtiyazların devam ettirilmesi ve yeni teşviklerin sağlanması olmuştur.

1923'te yıllık 42 Gigavat olan elektrik üretimi, Cumhuriyet dönemindeki teşvik politikalarının etkisiyle hızla artarak nüfus artışını geride bırakmıştır. Elektrik tüketimi, kişi başına düşen enerji miktarında belirgin bir artış göstermiş ve ülkenin modernleşme sürecindeki enerji talebinin bir yansıması olmuştur. Atatürk'ün liderliğindeki yönetim, enerji sektöründeki büyümeyi desteklemek amacıyla Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep ve Adana gibi büyük şehirlerde özel imtiyazlar vermiş ve yeni şirketlerin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu adımlar, ülkenin elektrik üretimini artırmış ve enerji altyapısını güçlendirmiştir.

Atatürk'ün öncülük ettiği devletçilik politikası çerçevesinde, enerji sektöründeki önemli şirketler millileştirilmiş ve devlet kontrolü altına alınmıştır. Bu adım, ülkenin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi hedefleyen stratejik bir karardır. 1930'lu yıllarda uygulanan devletçilik ilkesi çerçevesinde hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, enerji sektörüne önemli yatırımlar yapmayı öngörmüştür. Elektrik İşleri Etüt İdaresi ve Etibank gibi kurumlar; enerji sektörünün planlama, araştırma ve yatırım aşamalarında önemli roller üstlenmiş ve ülkenin enerji altyapısını güçlendirmiştir. Atatürk Dönemi'ndeki enerji politikaları ve kurumsal yapılanmalar, Türkiye'nin elektrifikasyon sürecindeki temel taşları oluşturmuştur. Bu dönemde atılan stratejik adımlar, ülkenin enerji sektörünü güçlendirmiş ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlamıştır. Bu başarılar, günümüzdeki enerji politikalarının temelini oluşturan önemli deneyimlerin başını çekmiştir. Günümüzden baktığımızda politikaların etkileri, olumlu yönde ülkenin kalkınmasını etkilemiştir.

Kaynakça

- Ağır, H. ve Kar, M. (2010). Türkiye’de Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi İlişkisi: Yatay Kesit Analizi. *Sosyoekonomi Dergisi*.149-176.
- Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (C.5). Ankara: Divan Yayıncılık.
- Bahadır, O. (2020). Osmanlılardan Cumhuriyete Elektrik. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Berkes, N. (1973). Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Çaycı A. (1998).Atatürk’ün Uygarlık Anlayışı. *Belleten*. (204).1105-1118.
- Çetinkaya, B. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Enerji Politikaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karabük.
- Erceyes, S. (2005) Tarihî Açısından Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kayseri.
- Erdal, İ., "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası", Atatürk Ansiklopedisi.
- Ergin, V. ve Gülsoy, U. (2016). Osmanlı’dan Cumhuriyete İstanbul’da Elektrik. İstanbul: Yeditepe Basımevi.
- Erol, E. (2007). Türkiye’de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi: 1902–2000. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı. İstanbul.
- Işıkpınar, H. H. (1933). Cumhuriyet Türkiye’si = Elektrikli Türkiye, İstanbul: Fazilet Matbaası.
- Lewis, B. (2015). Modern Türkiye’nin Doğuşu. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Özkan, S. (2020). Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Elektrik Üretimi. İzmir: Ege Üniversitesi Rektörlüğü Basımevi Müdürlüğü.
- Gökmen, E. (2007). II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Maden İmtiyazları (1878-1899). *Belleten*, (71).969-996.
- Karayaman, M. (2014). Ankara Elektrik Türk Anonim Şirketi Tarihçesi (1929-1939), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (16).50-72.
- Küçükkuşurlu, M. (2007). Cumhuriyet Devrinde Bir Milli Sanayi Örneği: Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kuruluşu, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. (3).91-116.
- Öz, E. (2020). Türkiye’nin Enerji Politikaları (1923-1980). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Nevşehir.
- Özbay, R. D., Yılmaz Genç, S., “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”, Atatürk Ansiklopedisi.
- Özdemir, A., Yüksel,F. (2006). Türkiye’de Enerji Sektörünün İleri ve Geri Bağlantı Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. (2).1-18.
- Özdemir, N. (2011). Türkiye’de Elektriğin Tarihsel Gelişimi (1900- 1938). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. Ankara.
- Özyurt, H. (1981). Atatürk Dönemi, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938). *Istanbul Journal of Sociological Studies*. (19).119-148.
- Polatoğlu, M. G. (2019). Atatürk Dönemi’nde Maden ve Enerji Alanında Kurulan ve Sonraki Dönem Türkiye Sanayisine Katkı Sağlayan Bir İktisadî Devlet Teşekkülü: Etibank. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. (66).444-478.
- Rodoplu, H. (1998). Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi: Ekonomi Politikası ve Uygulamalar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü İktisat Politikası Anabilim Dalı. 49-50.
- Saatçi, M., Dumrul, Y. (2013). Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Dinamik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (2).1-24.
- Saylam, A. (2020). Atatürk Dönemi 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Yıllarında İktisat Vekâleti (21.01.1928- 31.12.1938). *Yasama Dergisi*. (41).237-273.

Semiz, Y., Tolu, G. (2019). Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD), (45).29-59.

Terzi, M. H. (2021). Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Türkiye Madenciliği. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. (104).115-172.

Tünay, M. (1985). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. (4).245-256.

Yurtoğlu, N. (2018). Cumhuriyet Türkiye'sinde Elektrik Enerjisi Üretimi ve Enerji Politikaları (1923-1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. (98).227-280.

Ulus Gazetesi.

http://ataturkansiklopedisi.gov.tr/index.php?title=Atatürk_Müzeleri&oldid=3949, (Erişim: 10.04.2021).

<https://gazelektrik.com/faydali-bilgiler/elektrik-tuketimi>, (Erişim: 24.04.2020).

Arşiv Belgeleri ve Resmî Gazete

BCA, 30.18.1.1 / 18.15.2.

BCA, 30.18.1.1 / 19.39.15.

BCA, 30.18.1.1 / 20.59.5.

BCA, 30.18.1.1 / 3.25.16.

BCA, 30.18.1.1 / 30.61.10.

BCA, 30.18.1.1 / 10.37 .15.

BCA, 30.18.1.1 / 23.11.13.

BCA, 30.18.1.1 / 20.54.3.

BCA, 230.0.0.0 / 141.14.1.

BCA, 030.18.1.1 / 13.26.10.

Resmi Gazete, S. 3036, 24 Haziran 1935.

Resmi Gazete, S. 3035, 14.6.1935.

Resmi Gazete, S. 1471, 14 Nisan 1930.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.5. s.273.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı (Declaration of Researcher's Conflict of Interest)

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. (There is no potential conflicts of interest in this study.)

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı (Declaration of Research and Publication Ethics)

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. (This study which does not require ethics committee approval and/or legal/specific permission complies with the research and publication ethics.)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı (Researcher's Contribution Rate Statement)

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder. (The authors declare that they have contributed equally to the article.)

The Industrial and Electrification Journey of Turkey: Electricity and Energy Policies During the Atatürk Period

Sadiye Tutsak & Fatih Nacar

Extended Abstract

Under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, the country experienced a profound socio-economic transformation guided by his visionary leadership. Atatürk laid the foundations of modern Turkey and initiated strategic steps towards industrialization and technological advancement. In this context, Atatürk's policies regarding electricity and energy played a crucial role in the country's industrialization process. At a time when Turkey was feeling the effects of post-war devastation, the newly established Republic under Atatürk's leadership took determined steps to enhance the welfare of its people and transform the nation into a modern state. Within this framework, the energy sector was identified as a key factor in the development of industry and agriculture.

Under Atatürk's leadership, Turkey's electrification process gained momentum, and significant investments were made in energy infrastructure. With the announcement of the First Five-Year Industrial Plan in 1934, strategic objectives were set for the energy sector, and projects were initiated to achieve these goals. The construction of large-scale dams and hydroelectric power plants was one of the steps taken to increase energy production capacity. These projects not only increased energy production but also laid the groundwork for irrigation systems and the modernization of agriculture, thereby enhancing economic diversity.

During Atatürk's era, energy policies had not only economic implications but also social and cultural impacts. The electrification of rural areas facilitated access to education, healthcare, and communication services, contributing significantly to social development. The energy policies of the Atatürk era laid the foundation of Turkey's energy infrastructure as a modern state. The effects of these policies are still felt today, with Turkey's successes in the energy sector and industrialization process being attributed to Atatürk's visionary leadership and energy policies. Therefore, the Atatürk era remains a critical period that underpins Turkey's achievements in energy and industry.

The energy policies of the Republic era were shaped in line with the country's comprehensive development goals, leading to significant changes in both economic and social realms. The increase in energy demand due to industrialization movements resulted in various policy changes.

The impact of Atatürk-era economic policies on the energy sector was determined by the decisions made at the İzmir Economic Congress. Strategies such as supporting domestic enterprises and training local engineers and technical personnel aimed to utilize domestic resources in the energy sector more effectively. This process emphasized that the energy sector was not only economic but also of strategic importance.

Industrialization movements led to an increase in energy demand, prompting the development of energy policies based on natural resources such as coal. Decisions to train local miners and establish the Turkish Industrial and Mining Bank were significant steps in overcoming challenges in the sector. Petroleum held a key position in energy policies, leading to regulations aimed at enhancing the adaptation of domestic capital to the sector. These strategic steps were crucial for the effective utilization of energy resources and strengthening the country's economic independence.

Electrification efforts were central to the energy policies of the Republic era. Turkey's electrification and industrialization journey under Atatürk's leadership were determined by energy policies and strategic moves made in the early years of the Republic. Electricity production and consumption initially began in major cities and then spread nationwide. One significant step during this process was the continuation of special privileges and the provision of new incentives.

Electricity production, which was 42 gigawatts annually in 1923, rapidly increased during the Republic era due to incentive policies, surpassing population growth. Electricity consumption showed a significant increase in per capita energy consumption, reflecting the country's energy demand in the modernization process. Under Atatürk's leadership, the government granted special privileges in major cities such as Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Gaziantep, and Adana to support the growth of the energy sector and facilitate the establishment of new companies. These steps increased the country's electricity production and strengthened its energy infrastructure.

Within the framework of Atatürk's leadership in state intervention, significant companies in the energy sector were nationalized and brought under state control. This step was a strategic decision aimed at strengthening the country's

economic independence. The First Five-Year Industrial Plan, prepared within the framework of the interventionist principle applied in the 1930s, foresaw significant investments in the energy sector. Institutions such as the Electricity Works Survey Administration and the Turkish Coal Institute played crucial roles in planning, research, and investment stages of the energy sector, strengthening the country's energy infrastructure. The energy policies and institutional structures of the Atatürk era laid the foundation for Turkey's electrification process. The strategic steps taken during this period strengthened the country's energy sector and contributed to sustainable development goals. These achievements represent important experiences that form the basis of today's energy policies.